

Wczesne średniowiecze

SŁAWOMIR JASTRZĘBSKI

BADANIA WERYFIKACYJNE NA GRODZISKACH W EWOPOLU, WOJ. LUBLIN, I DOŁHOŁĘCE, WOJ. BIAŁA PODLASKA

W ramach akcji inwentaryzacji grodzisk wczesnośredniowiecznych na Lubelszczyźnie, prowadzonej przez Zakład Archeologii UMCS i Archeologiczny Ośrodek Badawczo-Konserwatorski w Lublinie, autor niniejszego sprawozdania przeprowadził kilkudniowe badania weryfikacyjne na dwóch obiektach: wiosną 1976 r. na grodzisku w Ewopolu¹, gm. Trawniki, woj. lubelskie, oraz jesienią 1977 r. na grodzisku w Dołhołęce², gm. Międzyrzec Podlaski, woj. Biała Podlaska.

Pierwszą informację o grodzisku w Ewopolu zamieścił w 1961 r. S. Skibiński³, ograniczając się do podania lokalizacji obiektu wg informacji J. Pucha. Odnotowuje je także J. Gurba w przewodniku *Grodziska Lubelszczyzny*⁴, określając jego chronologię na wiek IX.

Grodzisko w Ewopolu leży na pograniczu dawnych powiatów: Lublin, Chełm i Krasnystaw, przy drodze prowadzącej z Trawniki do Dorohuczy, około 1500 m na północ od mostu na Wieprzu w Trawnikach. Zlokalizowane jest na krawędzi lekko wyniesionej terasy i łąk zalewowych doliny Wieprza.

Grodzisko zachowane jest w około 1/3 swej pierwotnej wielkości (ryc. 1). W części południowej zostało znacznie zniszczone przez meandrujący Wieprz. Dalsze partie grodziska zniszczyła przebiegająca przez środek obiektu droga z Trawniki do Dorohuczy. Za materiał do budowy jej nasypu wznoszącego się około 3 m nad poziom terenu posłużyły nasypy fortyfikacyjne, głównie zachodniej partii grodziska. Objęcie tej części grodziska intensywnymi pracami utrudnia dodatkowo odtworzenie jego zasięgu na zachód od wspomnianej drogi. Tak więc stosunkowo dobrze zachowana jest jedynie północno-wschodnia część obiektu (na wschód od drogi). Jest ona jednak zniszczona przez biegnący równoległe do drogi, w odległości około 40 m, rów melioracyjny o szerokości 5 m.

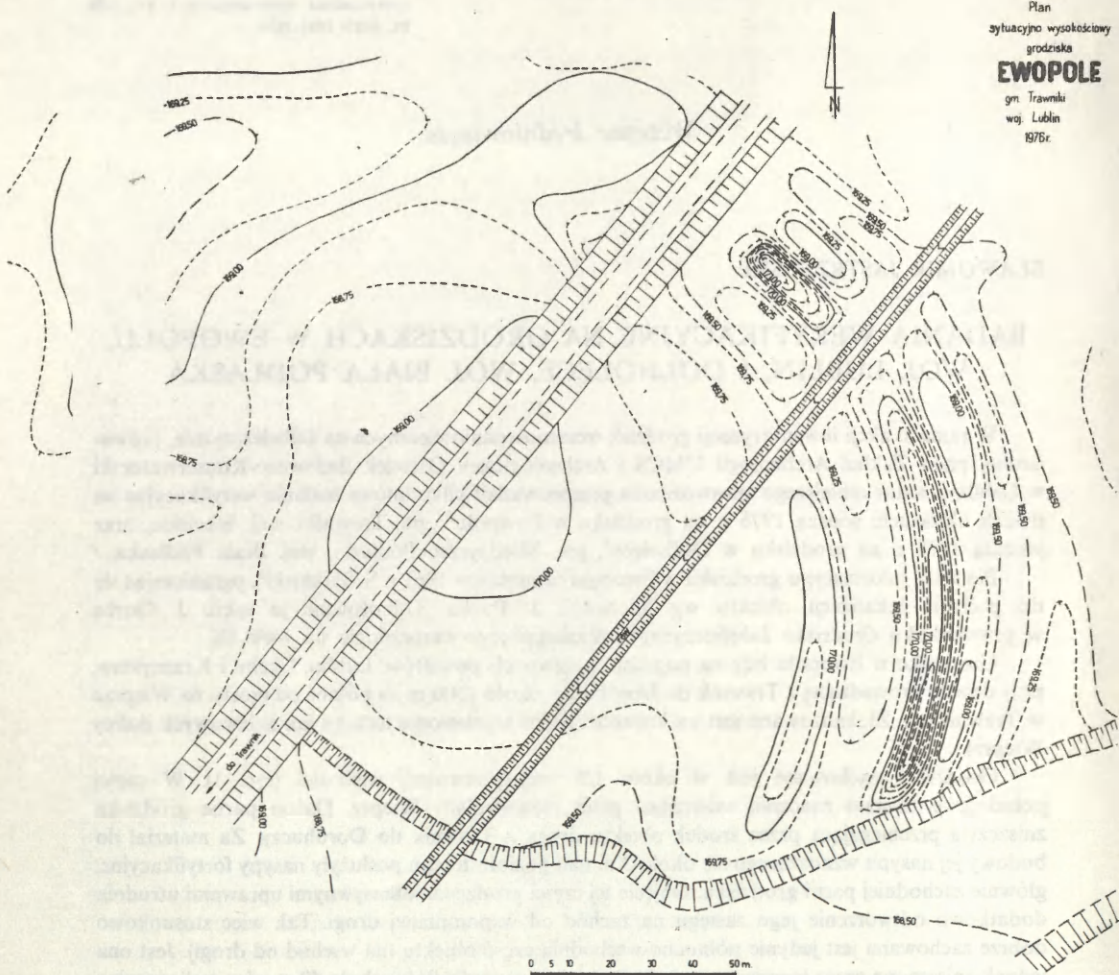
Zachowana część grodziska posiada wymiary 180 m x 130 m. Jak już wspomniano, trudno zrekonstruować całkowity zarys obiektu i jego plan. Na podstawie fragmentarycznie zachowanego przebiegu wałów wydaje się, że posiadało ono kształt kolisty lub owalny o średnicy w przybliżeniu 300 m (powierzchnia ok. 8 ha). Umocnienia grodziska stanowią trzy linie wałów przedzielone wyraźnymi zagłębieniami – fosami. Wał wewnętrzny jest stosunkowo słabo zachowany i czytelny jedynie we wschodniej części obiektu. Szerokość jego podstawy wynosi 10-12 m, wysokość w stosunku do poziomu majdanu 50-65 cm. Najlepiej zachowany jest wał środkowy o szerokości u pod-

¹ Informator Archeologiczny. Badania 1976 roku, Warszawa 1977, s. 190.

² Informator Archeologiczny. Badania 1977 roku, Warszawa 1978, s. 165-166.

³ S. Skibiński, *Zabytki archeologiczne powiatu chełmskiego*, [w:] *Ziemia Chełmska*, Lublin 1961, s. 145.

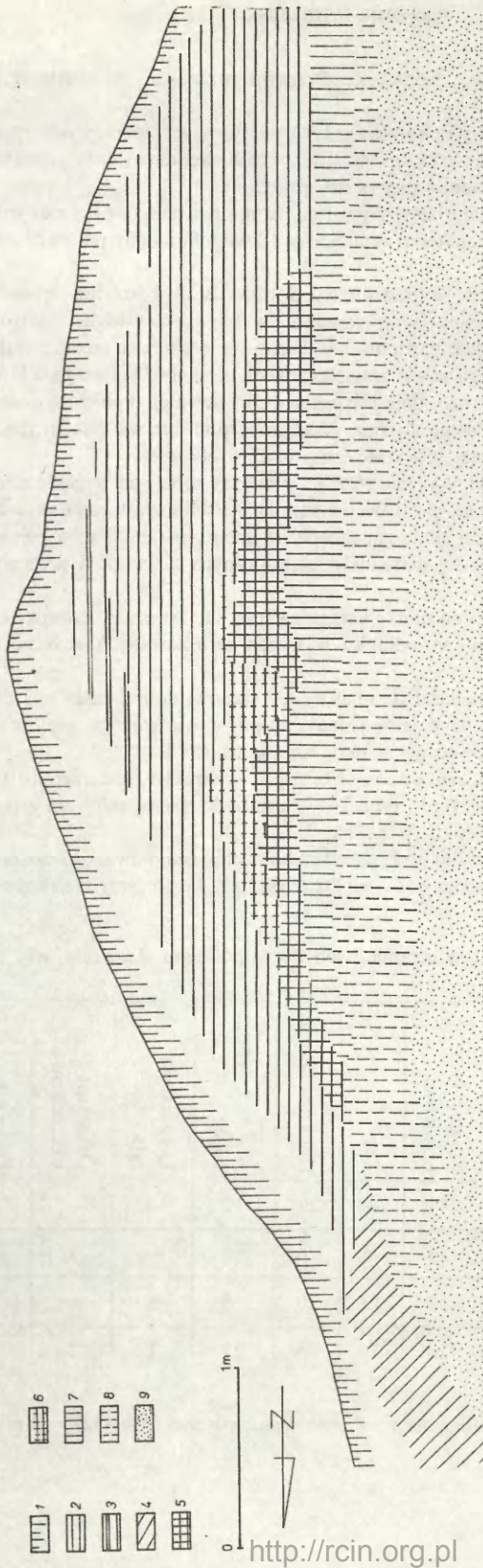
⁴ J. Gurba, *Grodziska Lubelszczyzny (materiał propagandowo-szkoleniowy PTTK)*, Lublin 1976, s. 34, mapa nr 48.

Ryc. 1. Ewopole, gm. Trawniki. Plan wysokościowy grodziska
Altitude plan of the earthwork

stawy 11-12 m i wysokości 150-175 cm. Fosa pomiędzy wałami wewnętrznym i środkowym rysuje się w terenie dosyć wyraźnie. Jej szerokość wynosi 14-15 m, głębokość w stosunku do szczytu wału środkowego 175-210 cm. Druga fosa posiada szerokość 11-13 m i głębokość 200-225 cm, licząc od szczytu wału środkowego. Wał zewnętrzny zachowany jest do względnej wysokości 40-50 cm, szerokość jego podstawy wynosi 6-8 m. Fosa zewnętrzna rysuje się niezbyt wyraźnie, daje się jednak zaobserwować w terenie nieznaczne obniżenie rzędu 20-30 cm.

Równoległe z pracami pomiarowymi grodziska założono w jego części północnej wykop sondażowy (10 x 2 m) w celu uzyskania profilu wału środkowego, wykorzystując częściowo profil wału zniszczonego w tym miejscu w czasie budowy drogi. W odślonięciu nie zaobserwowano żadnych śladów elementów konstrukcyjnych wału (ryc. 2). Wał ten był więc, o ile można uogólniać na podstawie odśloniętego fragmentu, wałem ziemnym bez zastosowania dodatkowych konstrukcji drewnianych lub kamiennych. Jego jądro stanowi warstwa nasypowa szaro-brązowego piasku,

Ryc. 2. Ewopole, gm. Trawniki. Przekrój przez wał środkowy grodziska

Legenda: 1 – humus współczesny; 2 – warstwa brunatna – nasypowa; 3 – warstwa szarobrazowa – wypłukano fosy; 5 – warstwa ciemnoszara – nasypowa; 6 – warstwa ciemnobrunatna – nasypowa; 7 – próchnica pierwotna; 8 – warstwa przemycia; 9 – żółty piasek

Section through the middle rampart

Legend: 1 – present-day humus; 2 – brown mound layer; 3 – grey-brown layer – fill of the moat; 5 – dark grey mound layer; 6 – dark-brown mound layer; 7 – primary humus; 8 – wash layer; 9 – yellow sand

usypana na powierzchni próchnicy pierwotnej. Przekop przez wał nie dostarczył żadnych materiałów zabytkowych.

W trakcie prac na grodzisku dokonano także badań powierzchniowych na terenie pól uprawnych położonych w obrębie obiektu. Materiał wczesnośredniowieczny wystąpił w dużym nasileniu w południowej części zachowanej partii grodziska.

Powierzchniowy charakter materiałów powoduje, że nie ma podstaw do rekonstrukcji form ceramiki. Liczący 139 fragmentów materiał ceramiczny z Ewopola można podzielić na trzy grupy technologiczne:

- I – ceramika o powierzchniach wygładzonych, domieszce drobno- lub średnioziarnistego piasku czy tłucznia, przełomie jedno-, rzadko dwubarwnym (36,8% zbioru);
- II – ceramika o powierzchni silnie chropowatej, nierównej, domieszce średnio- lub gruboziarnistego tłucznia przebijającego powierzchnię, przełomie z reguły dwubarwnym (16,5% zbioru);
- III – ceramika o powierzchni bardzo silnie zniszczonej, chropowatej, domieszce drobnoziarnistego piasku lub średnioziarnistego tłucznia, przełomie jedno- lub wielobarwnym, barwie brunatnej („żelazistej”), ceglastej lub jasnoszarej (46,7% zbioru).

Dwie pierwsze grupy ceramiki wyraźnie różnią się między sobą pod względem technologicznym; w obrębie trzeciej mieścić się może zarówno ceramika o drobnoziarnistej domieszce i charakterystycznej brunatnej barwie, jak i silnie zniszczone fragmenty ceramiki dwu pierwszych grup. Bardziej szczegółową charakterystykę materiałów ceramicznych z Ewopola prezentuje tabela 1 (por. ryc. 11).

Z innych zabytków natrafiono na oselkę kamienną (ryc. 11: 18) oraz 4 odłupki i 2 narzędzia krzemienne: skrobacz i narzędzie na odłupku o trzech retuszowanych stromo krawędziach (ryc.11:16).

Uzyskany powierzchniowo materiał ceramiczny nie stanowi dobrej podstawy do określenia chronologii grodziska w Ewopolu, wydaje się jednak, na podstawie analogii, przy braku ceramiki toczzonej na kole, że można datować go w przybliżeniu na IX-X w.

Biorąc pod uwagę lokalizację, zajmowany obszar, jak i charakter umocnień fortyfikacyjnych, grodzisko w Ewopolu należy zaliczyć do typu IA – grodziska pierścieniowate z podwójną lub potrójną linią wałów – wg typologii A. Żakiego⁵.

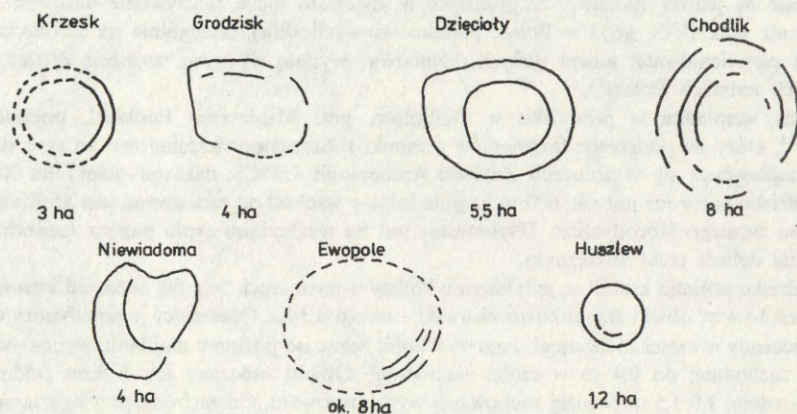
Analogii do grodziska w Ewopolu pod względem założenia i zajmowanego obszaru dostarcza szereg grodzisk z terenu południowego Podlasia: Dzięcioły, gm. Łosice, woj. białkopodlaskie – ok.

Tabela 1. Zestawienie materiałów ceramicznych z Ewopola, gm. Trawniki, woj. lubelskie

Grupy technologiczne ceramiki	Liczba fragmentów	Wylewy	Fragmenty brzuścowe	Dna	Dookolne żłobki	Żłobki i linie faliste	Linia falista ryta	Ornament stempelkowy	Fragmenty ornamentowane łącznie
I	51	7	44	–	29	12	–	–	35
II	23	3	14	6	6	3	–	1	10
III	65	6	56	13	10	6	1	–	17
Razem	139	16	114	19	45	21	1	1	62

⁵ A. Żaki, *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974, s. 76.

5,5 ha, Grodzisk, gm. Grębków – ok. 4 ha, Krzesk-Królowa Wola, gm. Zbuczyn Poduchowny – ok. 3 ha, Niewiadoma, gm. Sabnie – ok. 4 ha, wszystkie woj. siedleckie⁶. Obiekty te położone są w dolinach rzecznych pośród łąk (Dzięcioły, Krzesk) lub na lekko wyniesionej krawędzi doliny (Grodzisk, Niewiadoma) i posiadają założenia owalne wyznaczone podwójną linią wałów przedzielonych fosą (ryc. 3).

Ryc. 3. Grodziska pierścieniowate z dwoma i trzema wałami z Lubelszczyzny i Podlasia
Ring-shaped earthworks with two or three ramparts in the Lublin region and in Podlasie

Obiekty w Niewiadomej i Krzesku są wyraźnie wielofazowe. W Niewiadomej wystąpiła ceramika o rozciągłości chronologicznej od VII do X w.⁷ Poza przeważającą w Krzesku-Królowej Woli ceramiką datowaną na wiek XI udało się wyodrębnić także materiały z VII-VIII w.⁸ Natomiast grodziska w Dzięciołach i Grodzisku nie dostarczyły, jak dotąd, materiałów wcześniejszych jak wiek XI-XII.

Kolejną analogię stanowi grodzisko w Chodliku, gm. Opole Lub., woj. Lublin. Przy analogicznym założeniu – potrójna linia wałów – i lokalizacji posiada ono bardzo zbliżony do obiektu w Ewopolu obszar – około 8 ha. Kompleks osadniczy w Chodliku datowany jest na VI-IX w.⁹

Grodzisko o trzech wałach i powierzchni około 7 ha odnotowuje J. Gurba¹⁰ w Tarnowie-Karczunku, woj. Chełm. Zajmuje ono niewysokie wyniesienie wśród łąk; na podstawie materiału powierzchniowego datowane jest na IX w.

⁶ I. Górńska, L. Paderewska, J. Pyrgała, W. Szymański, L. Gajewski, Ł. Okulicz, *Grodziska Mazowsza i Podlasia*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976, s. 44, 57, 64, 75 i 87, plan IV, VI.

⁷ Tamże, s. 87.

⁸ Tamże, s. 76.

⁹ A. Gardawski, *Chodlik. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 47, 104n. Tak wczesne datowanie grodziska w Chodliku kwestionują m. in.: Żaki, *Archeologia Małopolski...*, s. 79, przyp. 115; E. Dąbrowska, *Uwagi o chronologii najstarszej wczesnośredniowiecznej ceramiki w Małopolsce*, „Sprawozdania PAN”, 1963, styczeń-czerwiec, s. 59.

¹⁰ Gurba, *Grodziska Lubelszczyzny...*, s. 32n.

Wczesny horyzont grodzisk pierścieniowatych o podwójnej lub potrójnej linii wałów wyznaczają więc obiekty w Chodliku oraz być może w Niewiadomej i Krzesku-Królowej Woli. Jak już zaznaczono, materiał ceramiczny z grodziska w Ewopolu nie pozwala datować obiektu wcześniej niż na wiek IX. Być może jednak powierzchniowy charakter zbioru sprawił, że nie wyodrębniono dotychczas materiałów wcześniejszych. Gdyby przyjąć to założenie, grodzisko w Ewopolu należałoby zaliczyć do tego samego horyzontu grodzisk pierścieniowatych co Chodlik. Byłby to więc drugi tego typu obiekt na Wyżynie Lubelskiej.

Wydaje się jednak możliwe, że grodzisko w Ewopolu może rzeczywiście datować się nie wcześniej niż wiek IX-X, gdyż w Polsce południowo-wschodniej, szczególnie na Lubelszczyźnie, grodziska pierścieniowate, nawet dużych rozmiarów, wydają się trwać znacznie dłużej niż na pozostałych terenach Polski¹¹.

Jedyna wzmianka o grodzisku w Dołhołęce, gm. Międzyrzec Podlaski, pochodzi od J. Gurby¹², który na podstawie fragmentów ceramiki zebranej powierzchniowo na tym stanowisku, a znajdujących się w zbiorach Zakładu Archeologii UMCS, datował obiekt na X-XI w.

Grodzisko położone jest ok. 600 m na południowy wschód od zabudowań wsi Dołhołęka, na skraju lasu zwanego Horodyszczce. Usytuowane jest na wschodnim cyplu pagóra meandrowego, w szerokiej dolinie rzeki Piszczanki.

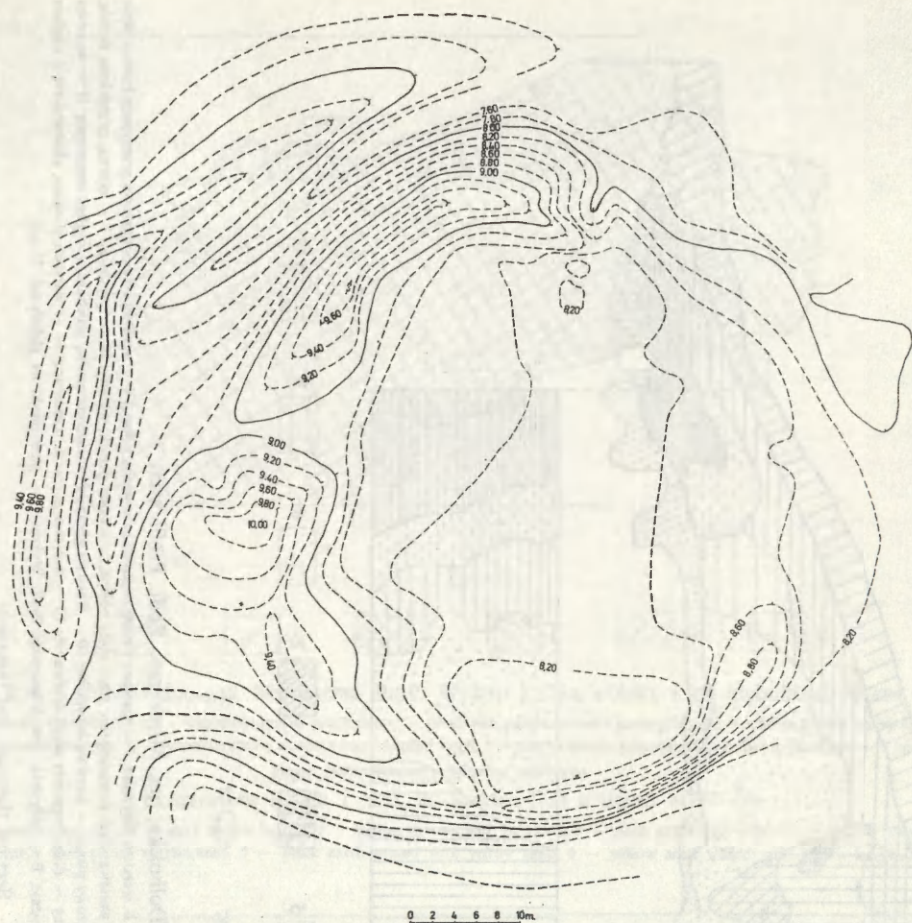
Grodzisko posiada kształt w przybliżeniu kołysty o wymiarach 56 x 50, licząc od korony wału (ryc. 4). Jest to więc obiekt stosunkowo niewielki – około 0,3 ha. Otaczający je pojedynczy wał jest silnie zniszczony w części zachodniej. Jego wysokość, licząc od poziomu majdanu, wynosi od 1,0 m w części zachodniej do 0,4 m w części wschodniej. Obiekt otoczony jest niskim podmokłym terenem średnio, 1,0-1,5 m poniżej zachowanej wysokości wału. Od zachodu przylega teren nieco wyższy, od którego grodzisko oddzielone jest wyraźną fosą o głębokości około 2 m, licząc od szczytu wału.

Wykopy o ogólnej powierzchni 60 m² wytyczono wzdłuż osi NNE – SSW, która przecina wał w jego lekkim obniżeniu. Objęto nimi majdan grodziska wraz z partią przy wale; wykonano także metrowej szerokości przekop przez wał.

Bardzo ciekawie przedstawia się odsłonięta konstrukcja wału (ryc. 5 – A). Jego jądro stanowiła warstwa silnie zbitej gliny, przepalanej w trakcie destrukcji wału na kolor czerwony. Była ona pierwotnie ograniczona jakąś konstrukcją drewnianą (skrzynią ?), za czym przemawia jej regularność przy stopniowym rozszerzaniu się ku górze oraz ślady spalonego drewna wzdłuż ścian i zachowane fragmenty belek poprzecznych do przebiegu wału w partii dolnej (ryc. 5 – B). Szerokość konstrukcji wypełnionej gliną wynosi 170 cm w partii dolnej i 200 cm w partii górnej. Konstrukcja ta wkopana została w warstwę jasnego piasku, usypaną na powierzchni pierwotnej próchnicy do wysokości w części południowej około 30 cm, w części północnej ok. 80 cm. Powyżej warstwy zbitej gliny, bezpośrednio pod warstwą humusu wystąpiła warstwa grubości 30-50 cm barwy ciemnobrązowej, silnie przesycona wypaloną na czerwono gliną. Stanowi ona z pewnością silnie zniszczoną górną partię konstrukcji. Ślady zwalania się górnej partii konstrukcji w stronę wnętrza grodziska czytelne są w postaci zalegających bezpośrednio w warstwie podsypowej nieregularnych warstw koloru czarnego, z wkładkami jasnej podsypki, silnie przesyconych polepą i węglem drzewnym. Powyżej, zarówno w części południowej, jak i północnej profilu zalegały warstwy osuwiskowe w postaci piasku o barwie od ciemno- do jasnobrązowej. Również w tych warstwach natrafiono na polepę. W części północnej profilu, w partiach niższych, warstwy osuwiskowe wykazują ślady oglejenia. W części południowej profilu na głębokości 50-75 cm, na granicy warstwy humusu i czarnej ziemi z polepą i węglami drzewnymi, wystąpiło skupisko drobnych kamieni (ryc. 5B). Pojedyncze większe kamienie wystąpiły także u północnego podnóża wału. Naturalny upad wyróżnionych w profilu warstw w kierunku obniżenia zaobserwowanego w

¹¹ Żaki, *Archeologia Małopolski...*, s. 45.

¹² Gurba, *Grodziska Lubelszczyzny...*, s. 16.

Ryc. 4. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Plan wysokościowy grodziska
Altitude plan of the earthwork

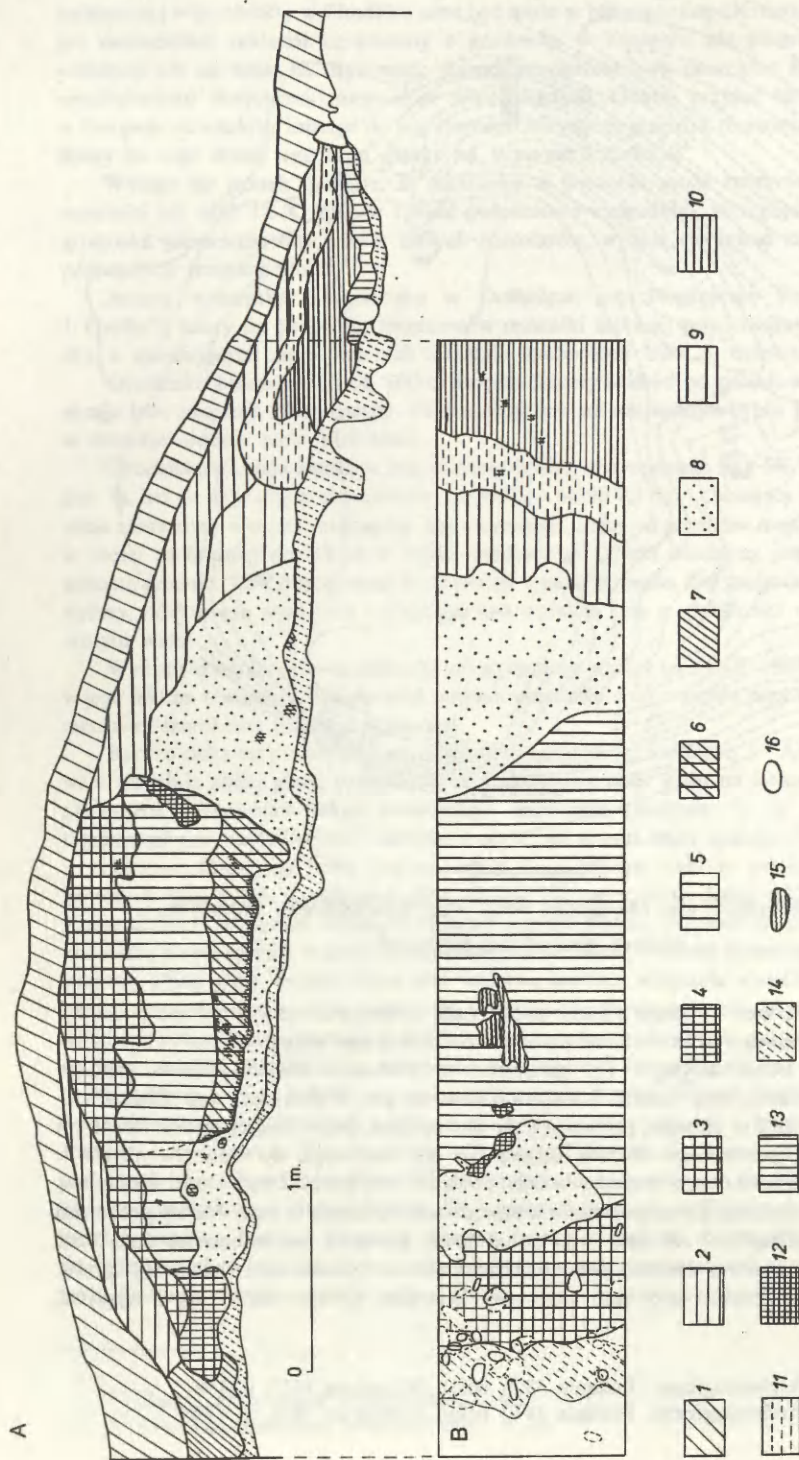
wale wskazuje, że było ono związane z konstrukcją wału. Rekonstruowana szerokość podstawy wału 4,5-5,0 m. Zachowana wysokość, od poziomu próchnicy pierwotnej 1,4 m.

Pod względem konstrukcyjnym wał grodziska w Dołhołęce posiada bliskie analogie w Kłodnicy, gm. Wilków, woj. Lublin¹³ oraz w Kukawce, gm. Wojstawice, woj. Chełm¹⁴.

W odległości około 2 m od wału, po jego stronie wewnętrznej, pojawił się na głębokości 40 cm zarys nieregularnego, podłużnego obiektu, ciągnącego się równoległe do wału – obiekt 1. Odślonięto go na długości 3,6 m; w części zachodniej posiadał szerokość 2,2 m, w części wschodniej zwęża się stopniowo, kończąc się bezpośrednio w sąsiedztwie obniżenia w wale. Na tej głębokości wewnątrz obiektu, szczególnie zaś przy jego południowej krawędzi, natrafiono na dużą ilość dużych i średnich kamieni. Na większej głębokości zarys obiektu rysował się znacznie regularniej, kamienie skupiały się jedynie przy jego północnej krawędzi. Obiekt zwężał się i wypłycał,

¹³ Informator Archeologiczny. Badania 1976 roku, Warszawa 1977, s. 198.

¹⁴ Informator Archeologiczny. Badania 1970 roku, Warszawa 1971, s. 179.

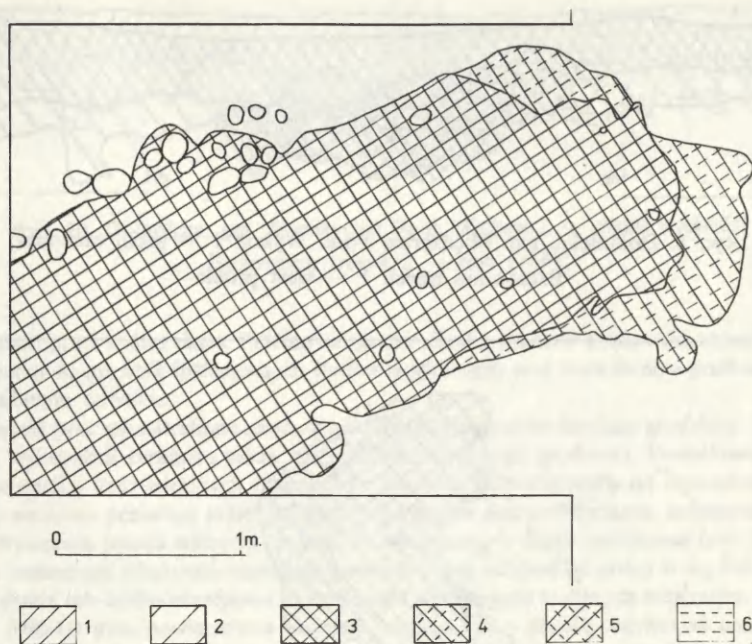

Rys. 5A. Dolhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Profil waju

Legenda do A i B: 1 – ciemnobrązowa próchnica; 2 – ciemnobrązowy piasek – warstwa nasypowa; 3 – warstwa ciemnobrązowa przesycona polepą; 4 – warstwa ciemnobrązowa przesycona bardzo silnie polepą i węglem drzewnym; 5 – silnie zbita warstwa czerwonej polepy; 6 – warstwa silnie przemieszana: silnie zbita polepa, jasnożółty piasek, wkładki brunatnej ziemi; 7 – czarna, przepalona ziemia; 8 – jasnożółty piasek z fragmentami polepy i węgli drzewnych; 9 – jasnobrązowy piasek – warstwa nasypowa; 10 – warstwa gliniasta przesycona czarną próchnicą i węglem drzewnym; 11 – warstwa gliniasta, ciemnobrązowa z wytrąceniami żelazistymi; 12 – warstwa spalenizny – duże fragmenty węgla drzewnych; 13 – warstwa gliniasta, jasnoszara; 14 – warstwa gliniasta, ciemnoszara z węglem drzewnym; 15 – przepalona belka; 16 – kamienie; B - Dolhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Wykop 4 – plan płaski na głębokości 75 cm

Section through the rampart

Legend to A and B: 1 – dark brown humus; 2 – dark brown sand – mound layer; 3 – dark brown layer with daub; 4 – dark brown layer with large amount of daub and charcoal; 5 – compact layer of red daub; 6 – strongly mixed layer – compact daub, pale yellow sand with pieces of daub and charcoal; 7 – black burnt earth; 8 – pale yellow sand with ferruginous precipitations; 9 – clayey layer with black humus and charcoal; 10 – clayey layer with black humus and charcoal; 11 – dark brown clayey layer with large pieces of charcoal; 12 – layer of burnt matter with large pieces of charcoal; 13 – pale grey clayey layer with charcoal; 14 – dark grey clayey layer with pieces of charcoal; 15 – charred beams; 16 – charred beams; B – Excavation trench 4 – plan at a depth of 75 cm

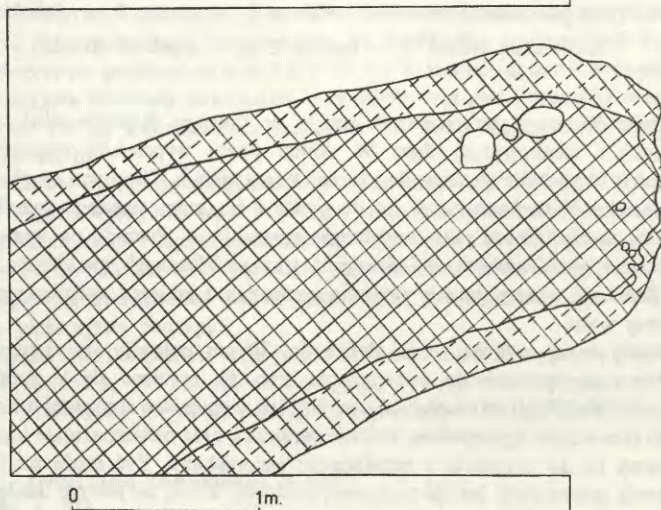

Ryc. 6. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Wykop 1 i 1a; obiekt 1 na głębokości 50 cm

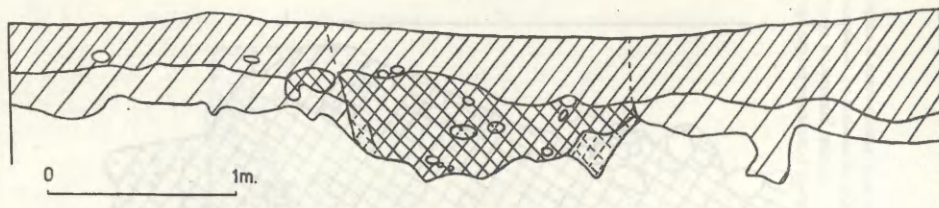
Legenda do rycin 6-11: 1 – ciemnobrunatna próchnica; 2 – próchnica przemieszana z jasną gliną; 3 – czarna ziemia przesycona węglem drzewnym; 4 – ciemnobrązowa ziemia z fragmentami węgla; 5 – czarna ziemia przemieszana z żółtym piaskiem; 6 – żółty piasek przemieszany z brązową próchnicą

Excavation trench 1 and 1a; feature 1 at a depth of 50 cm

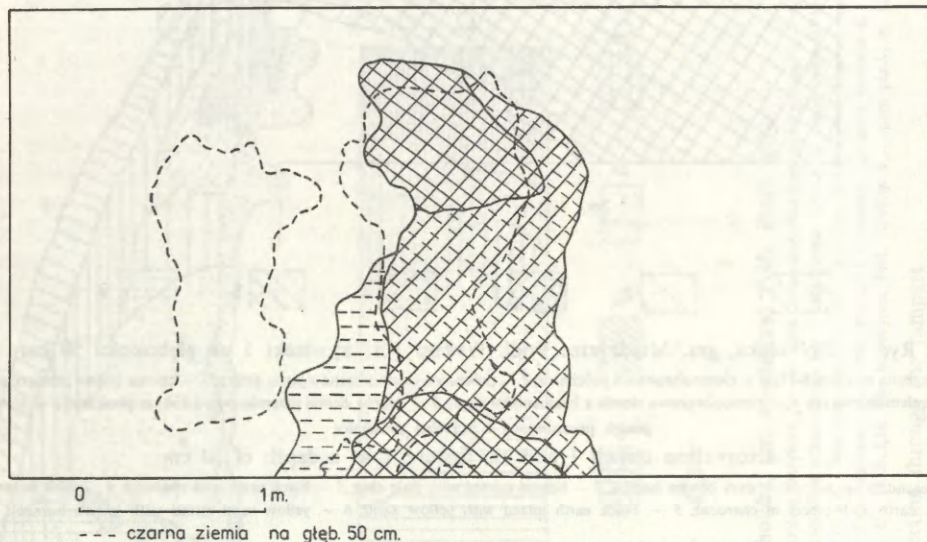
Legend to figs 6-11: 1 – dark brown humus; 2 – humus mixed with pale clay; 3 – black earth with charcoal; 4 – dark brown earth with pieces of charcoal; 5 – black earth mixed with yellow sand; 6 – yellow sand mixed with brown humus

Ryc. 7. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Wykop 1 i 1a; obiekt 1 na głębokości 65 cm
Excavation trench 1 and 1a; feature 1 at a depth of 65 cm

Ryc. 8. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Wykop 1 – profil zachodni
Excavation trench 1 – west profile

Ryc. 9. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Wykop 2 – obiekt 2 na głębokości 40 cm
Excavation trench 2 – feature 2 at a depth of 40 cm

stopniowo osiągając dno na głębokości 85-90 cm. W profilu (ryc. 8) przypomina rów o zwężających się ściankach i nieckowatym dnie. W dolnej partii wypełniska wystąpiły przekładki jasnoszarego piasku. Wypełnisko stanowiła czarna, tłusta ziemia z licznymi węglami drzewnymi, oraz ułamki ceramiki. Natrafiono także na dwa całe i fragment trzeciego przęślika.

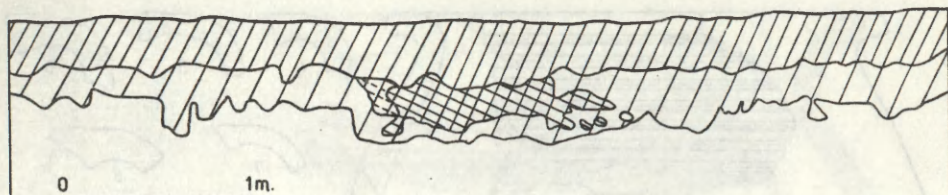
Obiekt należy interpretować jako zagłębienie przywałowe. Posiada on analogie na stanowiskach w Grodzisku, gm. Grębków, woj. Siedlce¹⁵ oraz we Włódkach, gm. Repki, woj. Siedlce¹⁶. Wydaje się, że kamienie występujące w obiekcie pochodzą z jakiegoś zniszczonego umocnienia części wewnętrznej wału.

W południowej części wykopu 2 na głębokości 30 cm pojawiły się nieregularne, szybko zmieniające zarys i wypływające się zaciemnienia (ryc. 9), rysujące się w profilu w postaci nieregularnych, płytkich (20-30 cm) zagłębień (ryc. 10). Ich wypełnisko stanowiła czarna przepalona ziemia z węglami drzewnymi i przepaloną wtórnie ceramiką oraz nieliczne, małe kamienie. Nic nie wskazuje, że mamy tu do czynienia z regularnymi paleniskami. Być może nieregularne ślady spalenizny stanowią pozostałość jakiejś naziemnej budowli, której zarysu nie udało się uchwycić.

Wydaje się, że w Dołhołęce mamy do czynienia z grodziskiem typu refugialnego lub

¹⁵ Górska i inni, *Grodziska Mazowska i Podlasia...*, s. 58, 59, ryc. 76.

¹⁶ Tamże, s. 157, ryc. 249.

Ryc. 10. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Wykop 2 — profil wschodni
Excavation trench 2 — east profile

użytkowanym przez krótki okres. Przemawia za tym cienka warstwa kulturowa, której miąższość nie przekracza 40 cm, brak intensywnych śladów osadniczych oraz brak śladów przebudowy wału na przebadanym odcinku.

W trakcie prac nie natrafiono niestety na zabytki precyzyjnie datujące grodzisko. Pozyskana w trakcie wykopalisk ceramika także nie uściśliła chronologii grodziska. Dodatkową trudność sprawia niewielka ilość większych fragmentów ceramiki pozwalających na rekonstrukcję form. Wszystkie naczynia posiadają mniej lub bardziej wyraźne ślady obtaczania, szczególnie w partii wylewu. Występują jednak naczynia ze śladami obtaczania w partii przydennej (ryc. 12: g). Pod względem technologii olbrzymia większość ceramiki da się zaliczyć do grupy B wg Żakiego (głina żelazista, chuda lub średnioplastyczna, o domieszce schudzającej z różnych minerałów, o ziarnach wielkości 0,08-4,0 mm, powierzchnia szorstka, czasem tylko gładka, barwa od czarniawej do ceglastobrunatnej), charakterystycznej dla naczyń występujących w dwu pierwszych fazach wczesnego średniowiecza (VI – poł. X w.)¹⁷. Nieliczne fragmenty zbliżają się jednak do grupy technologicznej C (różne rodzaje glin z domieszką w postaci czystego piasku o drobnym uziarnieniu, dochodząca do 50% masy ceramicznej, powierzchnia naczyń stosunkowo szorstka, barwa czarniawa, szara, ciemnobrunatna, sporadycznie ceglasta) charakterystycznej dla okresu od X w. wzwyż¹⁸.

Ornament naczyń sprowadza się do występujących w różnych kombinacjach poziomych pasm obiegających naczynie oraz ornamentu pasm falistych. Oba ornamenty występują zarówno w formie rytej (ryc. 12: 5; ryc. 15: 3,4), jak i wykonanej wielozębnym grzebieniem garncarskim (ryc. 13: 2; 16: 3). W jednym przypadku gęsty ornament falisty obejmował nie tylko partie górne, ale także brzusiec i partię przydenną naczynia (ryc. 14: 6). W kilku przypadkach wystąpił ornament odcisnięty wielozębnym grzebieniem (ryc. 12: 5; 17: 13). Z nasypowej partii wału pochodzi fragment niewielkiego naczynia zdobiony pojedynczą linią falistą rytą pod krawędzią oraz takimiż liniami poziomymi (ryc. 13: 3). Ornamentyka pasmowa na kilku fragmentach nosi wyraźne cechy archaiczne (ryc. 14: 6).

Wśród wylewów występują brzegi zarówno silnie i łagodnie wychylone (ryc. 13: 5; 17: 5), jak również silnie i ostro wychylone (ryc. 17: 7,8), a także jednostronnie i dwustronnie rozszerzane (ryc. 17: 11,12) oraz lekko i łagodnie wychylone (ryc. 13: 4; 17: 9)¹⁹. Dna są z reguły płaskie, występują jednak również dna wklęsłe z odstającą w dół krawędzią (ryc. 16: 8). Partia przydenna naczyń w większości stożkowata, rzadko rozszerza się cylindrycznie (ryc. 13: 9). Większość den posiada ślady piaszczystej podsyпки.

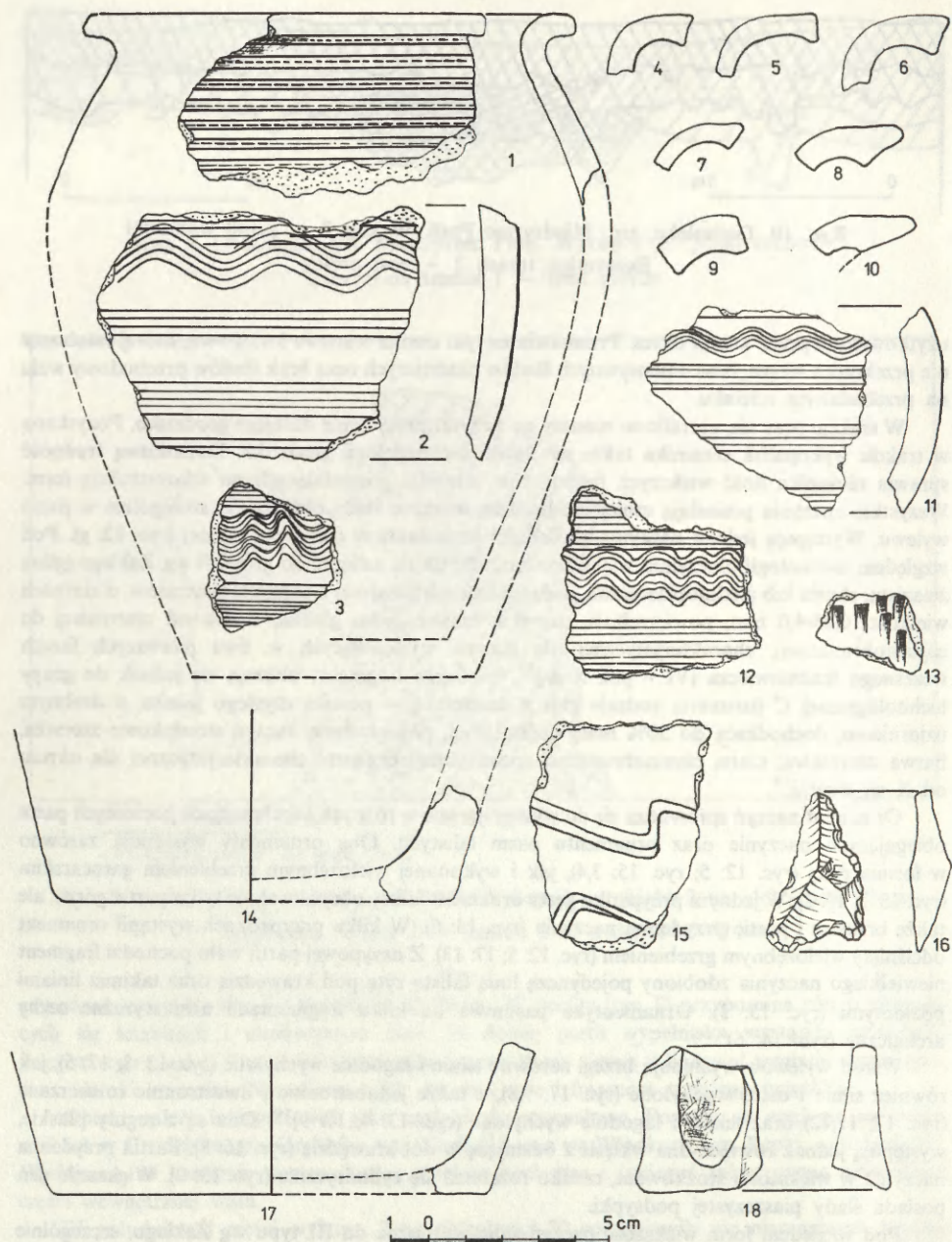
Pod względem form większość naczyń zaliczyć można do III typu wg Żakiego, szczególnie podtypu IIIb (ryc. 16: 3; 17: 13), które występują powszechnie we wczesnym średniowieczu począwszy od VIII-IX w., z tym że podtyp IIIb głównie w II jego fazie (IX – 1 poł. X w.)²⁰.

¹⁷ Żaki, *Archeologia Małopolski...*, s. 199.

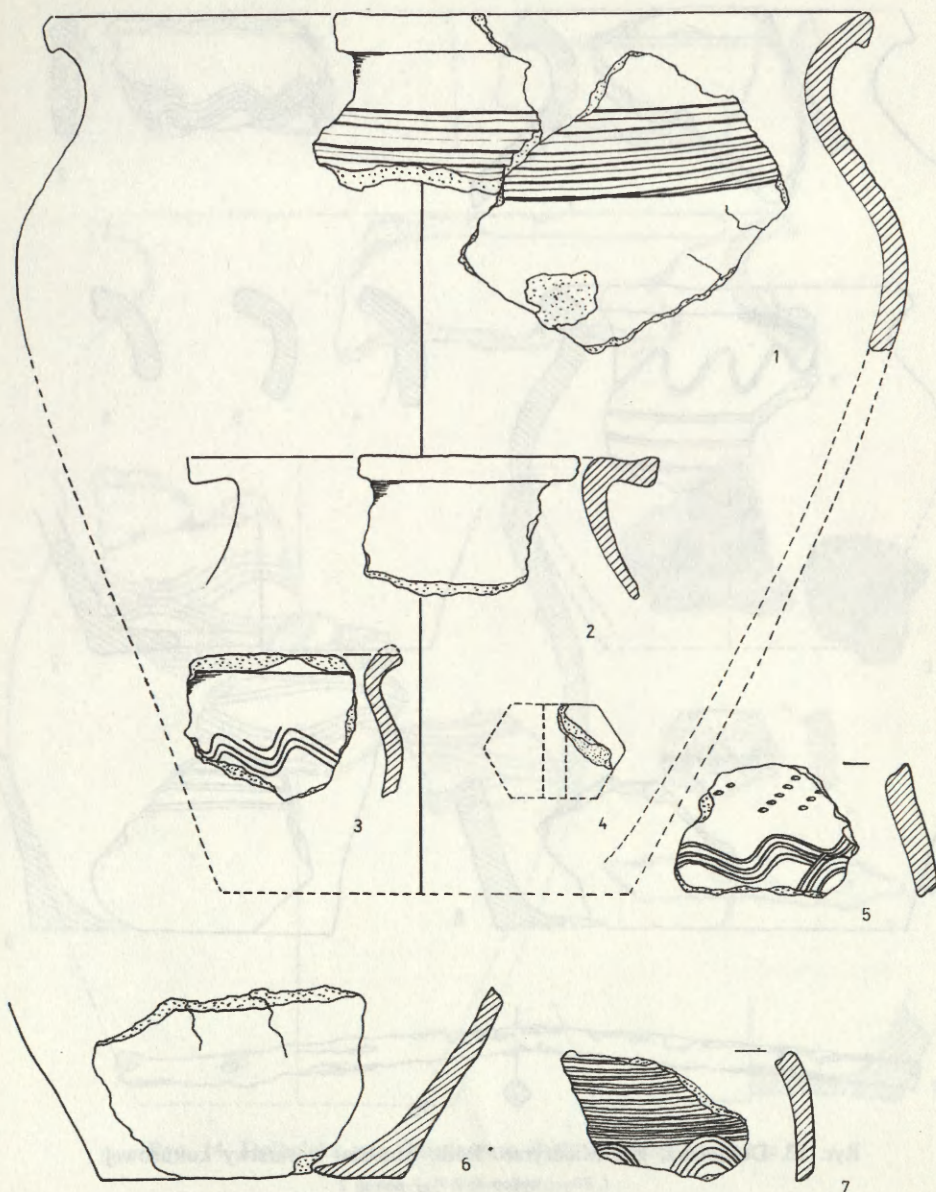
¹⁸ Tamże, s. 202.

¹⁹ J. Machnik, *Wyniki badań w latach 1953-1954*, [w:] *Igotomia. Osada wczesnośredniowieczna*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1961, tabl. 1.

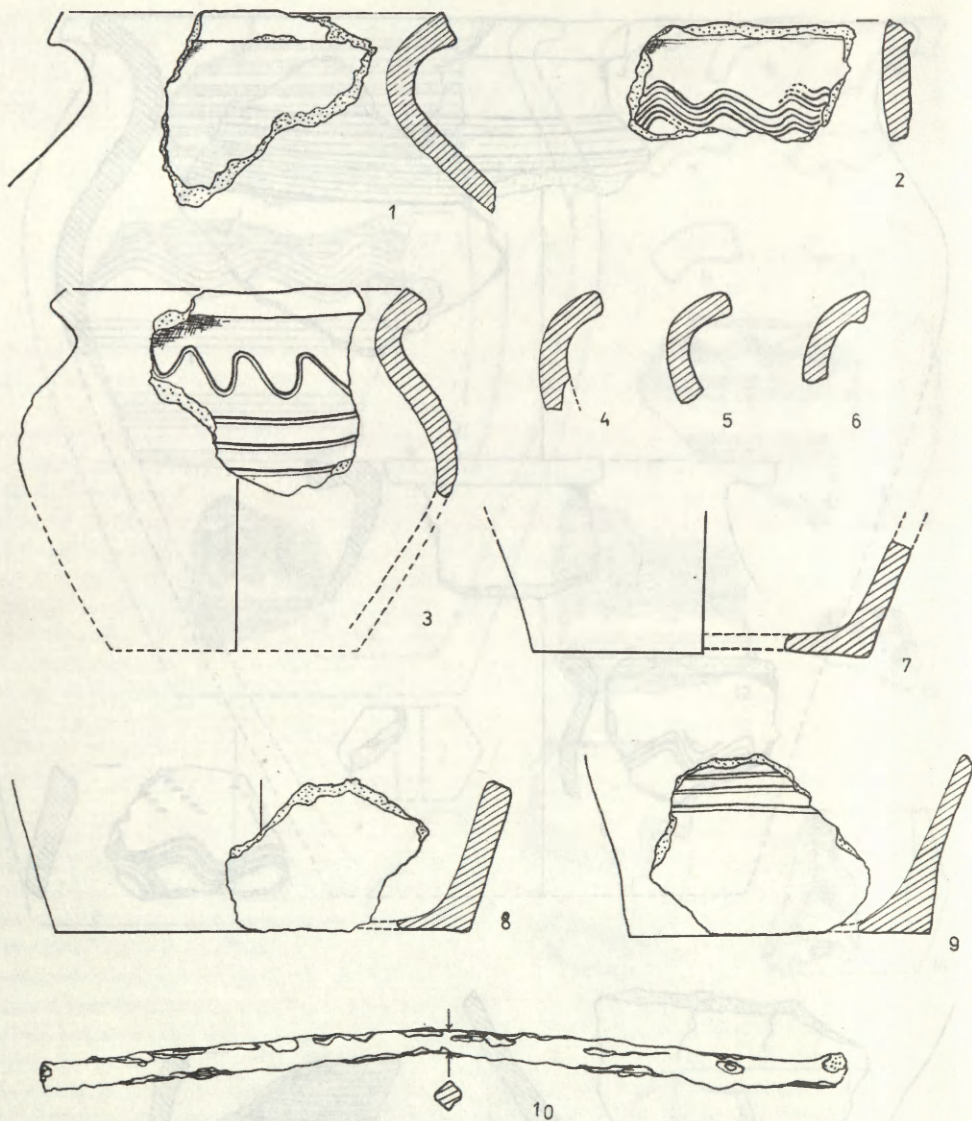
²⁰ Żaki, *Archeologia Małopolski...*, s. 181 n, ryc. 122.

Ryc. 11. Ewopole, gm. Trawniki. Materiał z powierzchni majdanu grodziska
Material collected from the surface of the enclosed space

Ryc. 12. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Materiał z warstwy kulturowej; wykop 1 i 1a
 Material from the cultural layer — excavation trench 1 and 1a

Ryc. 13. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Materiał z warstwy kulturowej:

1, 10 – wykop 4; 2-9 – wykop 2

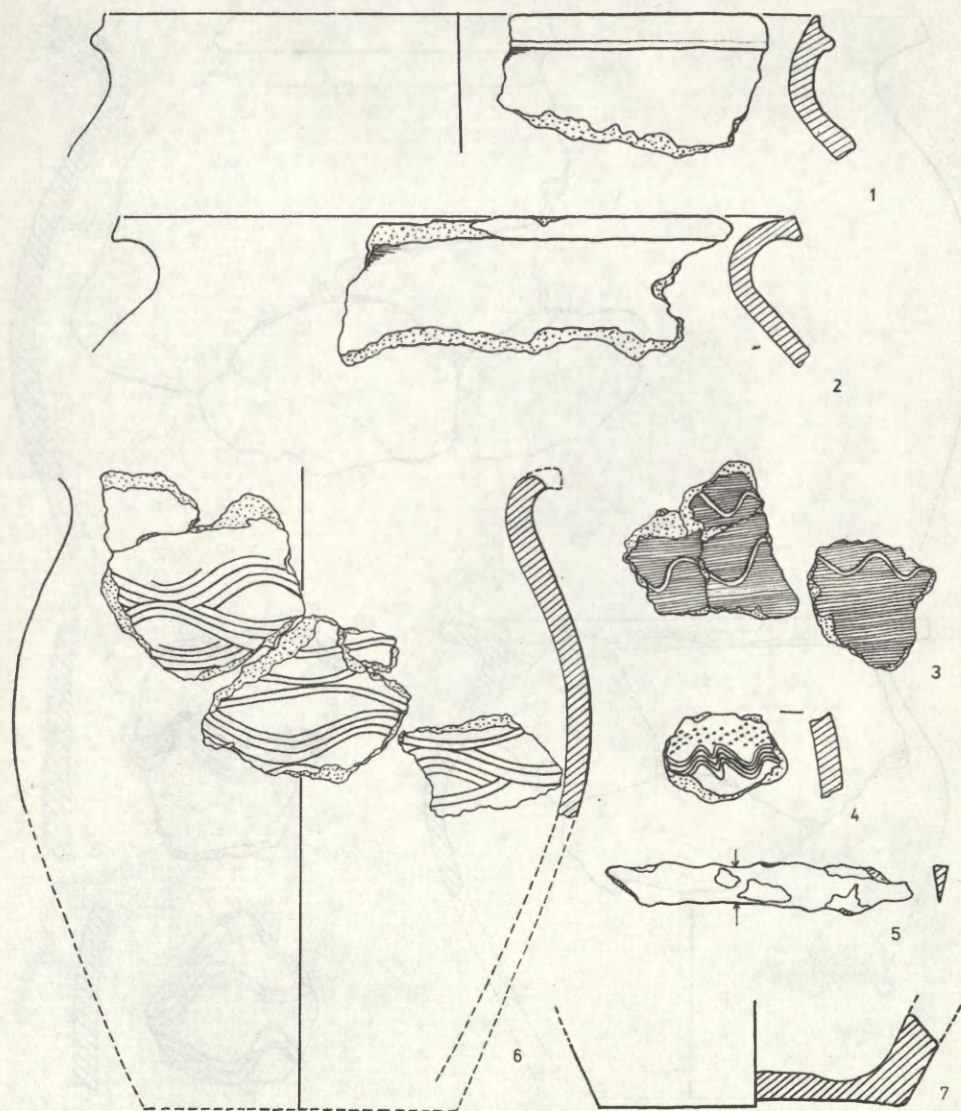
Material from the cultural layer:

1, 10 – excavation trench 4; 2-9 – excavation trench 2

Analogii do ceramiki z grodziska w Dołhołęce dostarczają materiały z Huszlewa, gm. Huszlew, woj. Biała Podlaska, datowane na IX-X w. oraz Czołomyj, gm. Mordy, i Grodziska, gm. Grębków, woj. Siedlce, datowane na XI w.²¹ Dalszych analogii doszukiwać się można w Chodliku, gdzie podobną ceramikę zaliczono do III i IV warstwy osadniczej (VIII-IX w.)²². Dla naczynia

²¹ Górńska i inni, *Grodziska Mazowska i Podlasia...*, s. 64, ryc. 91; s. 42, ryc. 51; s. 59, ryc. 77.

²² Gardawski, *Chodlik...*, tabl. 15k, 17.

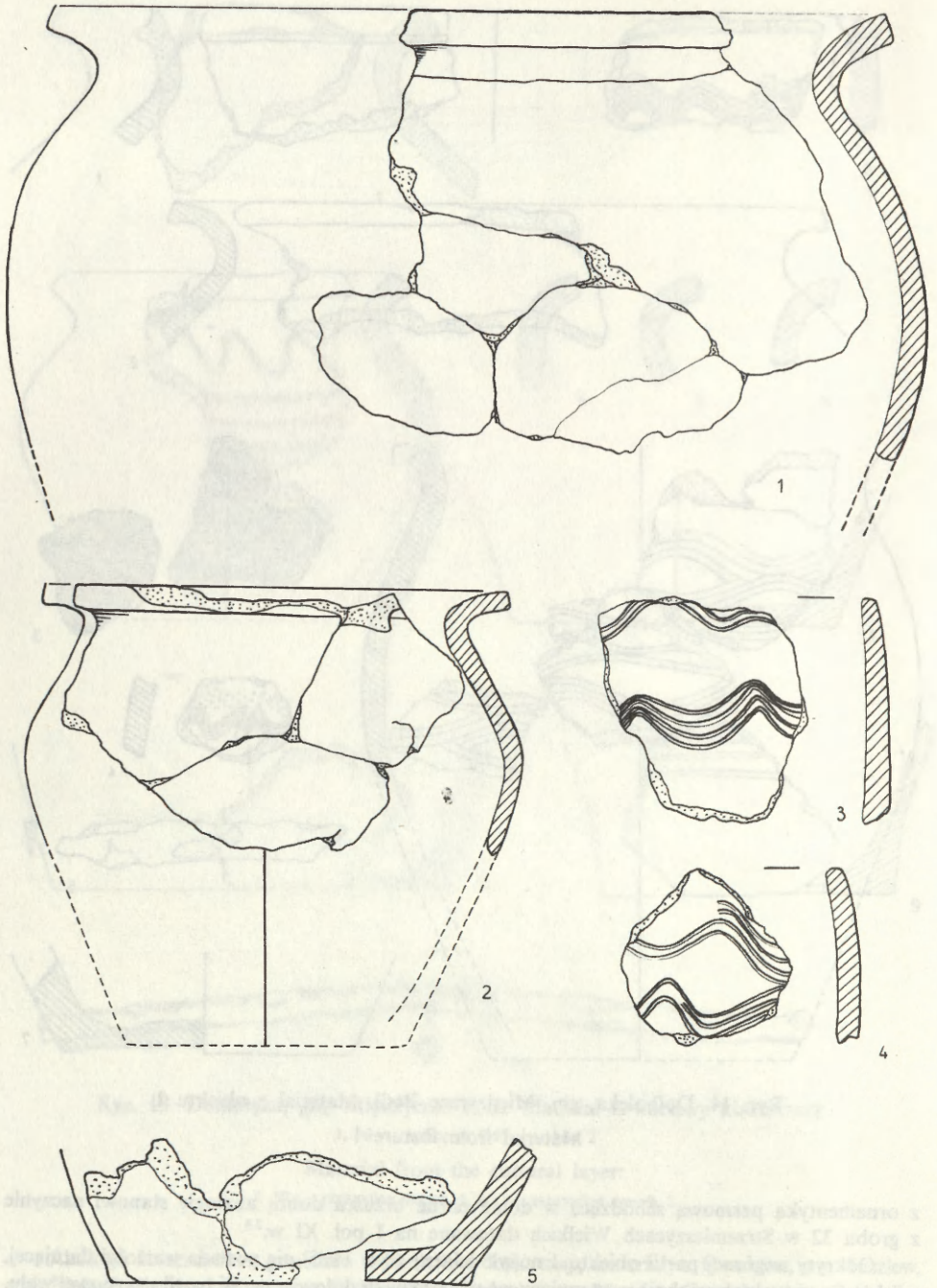

Ryc. 14. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Materiał z obiektu 1
Material from feature 1

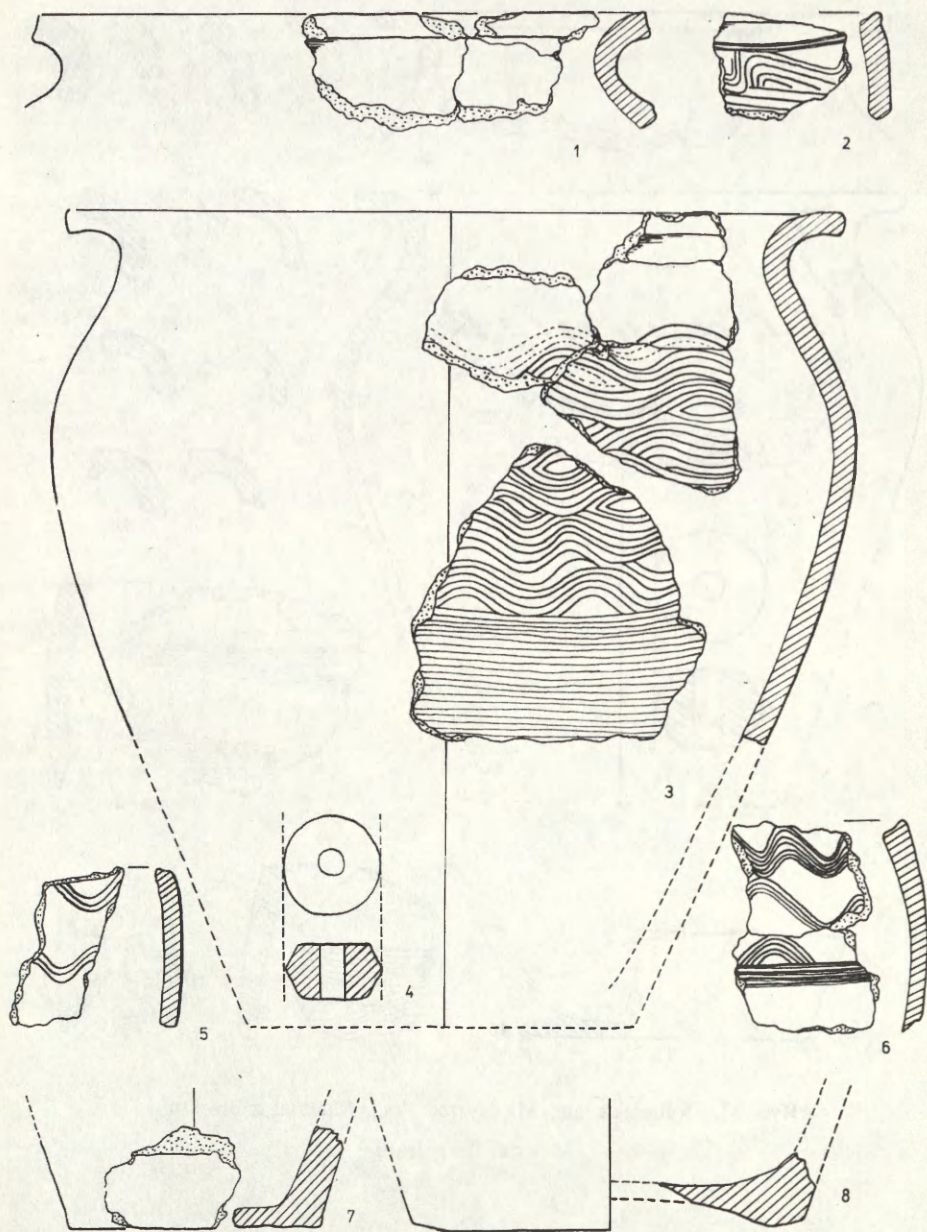
z ornamentyką pasmową schodzącą w dolne partie brzuśca dobrą analogię stanowi naczynie z grobu 32 w Strzemieszycach Wielkich datowane na I poł. XI w.²³

Odkryty w górnej partii obiektu 1 nożyk żelazny (ryc. 14: 5) nie posiada wartości datującej, gdyż stanowi typ powszechnie występujący we wczesnym średniowieczu. W partii nasypowej wału, w części północnej na głębokości ok. 30 cm natrafiono na lekko wygięty pręt żelazny długości 21,5 cm o przekroju czworokątnym. Jeden z ułamanych końców sugeruje, że był on w tym miejscu

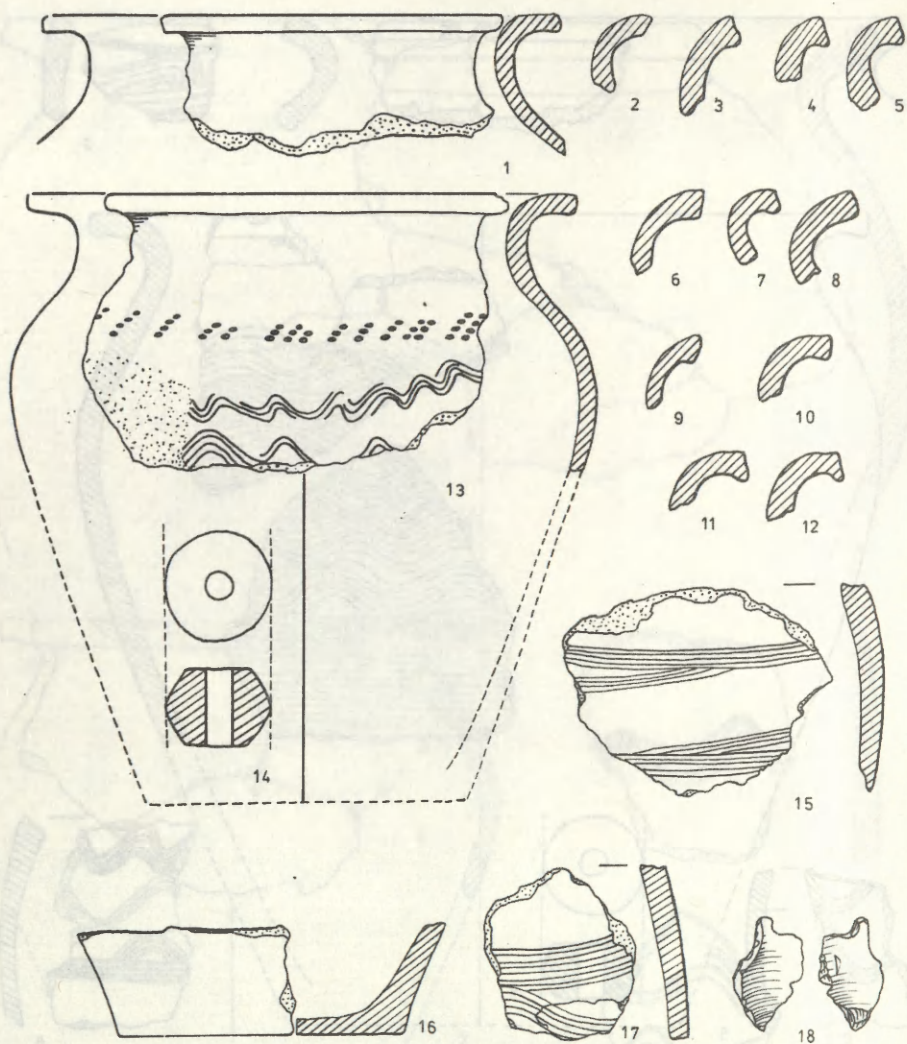
²³ J. Marciniak, *Cmentarzysko szkieletowe z okresu wczesnośredniowiecznego w Strzemieszycach Wielkich, pow. Będzin*, „Materiały Wczesnośredniowieczne”, t. 5: 1960, s. 141, tabl. III19.

Ryc. 15. Dolhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Materiał z obiektu 1
Material from feature 1

Ryc. 16. Dolhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Materiał z obiektu 1
Material from feature 1

Ryc. 17. Dołhołęka, gm. Międzyrzec Podl. Materiał z obiektu 1
Material from feature 1

zagięty (ryc. 13: 10). Odkryte w Dołhołęce przeszłki posiadają formę dwustożkową o wyraźnym lub zaokrąglonym załomie i nieco wklęsłych lub płaskich biegunach. Są to okazy niskie, 1,7-2,8 cm, ich średnice wahają się w granicach 3,1-4,2 cm (ryc. 12: 4; 16: 4; 17: 14). Z warstwy spągowej obiektu I pochodzi odłupek krzemienisty z retuszowaną wnątką (ryc. 17: 18). Trudno rozstrzygnąć, czy wiąże się on z materiałem wczesnośredniowiecznym, czy dostał się do wypełnika obiektu przypadkowo. Mimo więc, że wiele elementów wskazuje na krótkie użytkowanie grodziska w Dołhołęce, jego chronologię jesteśmy zmuszeni zamknąć, przynajmniej tymczasowo, w dość szerokich ramach IX-XI w.

Najbliższe terytorialnie, znane grodziska znajdują się nad górnym Liwcem (Kliny, Krzesk-

-Królowa Niwa, Czołomyje), oraz nad górną Toczną (Dzięcioły, Huszlew)²⁴. Są to obiekty z reguły pierścieniowate, większych rozmiarów niż grodzisko w Dołhołęce. Posiadają też w większości podwójne wały (Huszlew, Kliny, Krzesk-Królowa Niwa). Większość z nich ma natomiast podobne jak obiekt w Dołhołęce położenie wśród podmokłych łąk, w dolinach cieków – szczególną analogię stanowi tu grodzisko w Huszlewie usytuowane na południowo-wschodnim skraju niewielkiej wyniosłości wśród podmokłych łąk²⁵ – oraz cienką i ubogą w zabytki warstwę kulturową miąższości ok. 30 cm.

Sondażowe, weryfikacyjne badania na tych obiektach nie dostarczyły niestety informacji co do konstrukcji wałów oraz zabudowy majdanu grodzisk. Obiekty te datowane są na IX-XII w. (Kliny XI-XII w., Huszlew IX?-XI w., Czołomyje XI w.). Jedynie w Krzesku-Królowej Niwie wyróżniono hipotetycznie, poza materiałami z XI w., materiały z VII-VIII w.²⁶

Wydaje się, że grodzisko w Dołhołęce mimo cech różniących, takich jak niewielkie rozmiary i pojedynczy pierścień wałów, mieści się w horyzoncie chronologicznym przytoczonych grodzisk południowego Podlasia, wykazując najwięcej cech zbliżonych, w tym także w ceramice, z obiektem w Huszlewie.

*Katedra Archeologii UMCS
w Lublinie*

SŁAWOMIR JASTRZĘBSKI

VERIFICATION STUDIES OF THE EARTHWORKS AT EWOPOLE, LUBLLIN PROVINCE, AND DOŁHOŁĘKA, BIAŁA PODLASKA PROVINCE

The earthwork at Ewopole, Trawniki commune, Lublin province, lies in the Wicprz valley, in an area slightly raised above the grassland. The feature has been seriously damaged by the windings of the river and also during grass road construction. It has a circular or oval shape and measures some 300 m across. Its defensive system consisted of three ramparts, separated by moats (fig 1). The middle rampart, 11-13 m wide, is the best preserved. Still standing to a height of 1.5-1.7 m, it consists of an earthen mound without any additional structures (fig 2). The pottery collected from the enclosed space (fig 11) dates from the 9th-10th centuries. The closest analogy to the Ewopole feature, both in dimensions and the layout of fortifications, is provided by the earthwork at Chodlik, Opole Lubelskie commune, dated to the 6th-9th centuries (fig 3). The feature at Ewopole, possibly of a later date, supports the hypothesis that extensive ring-shaped earthworks survived longer in the Lublin region than in other parts of Poland.

The earthwork at Dołhołęka, Międzyrzecz Podlaski commune, Biała Podlaska province, occupies a promontory of a hill, formed by the windings of a river, in the wide valley of the Piszczanka, among wet meadows. Circular in shape, it measures 56 x 50 m. It is surrounded by a single rampart, preserved to the height of 1.0 m, and the west side also by a moat (fig 4). Its core consisted of a timber (box ?) construction, 1.7 m wide at the base, filled with clay (fig 5 AB) and dug into a layer of pale sand overlying primary humus. The mound was revetted by stone. On its inner side, an elongated and slightly hollowed feature, 1.4-2.2 m wide, has come to light (fig 6). This feature has analogies in other earthwork of Podlasie. A thin cultural layer within the enclosed space and the absence of any traces of rampart rebuilding indicate that the feature was used for a short period only. Recovered pottery shows traces of being finished on the potter's wheel; its forms and decorations can be broadly dated to the 9th-11th centuries (figs 12-17). Most ring-shaped earthwork of southern Podlasie have the same chronology.

²⁴ K. Musianowicz, *Granica mazowiecko-drehowicka na Podlasiu we wczesnym średniowieczu*, „Materiały Wczesnośredniowieczne”, t. 5: 1960, s. 203, 209; Górska i inni, *Grodziska Mazowska i Podlasia...*, mapa.

²⁵ Tamże, s. 64.

²⁶ Tamże, s. 75.

Kilka dni później... (faint text describing field observations and data collection methods)

Wielkość... (faint text discussing the scale and scope of the research project)

Naturalny... (Caption for a natural landscape photograph)

RESEARCH STUDIES ON THE NETWORKS AT BAWOLSKA MOUNTAINS

The network at Bawolka... (Detailed description of the network structure and its components)

The network at Bawolka... (Continuation of the description, including details on terrain and vegetation)